

Kiss Lajos

(1922–2003)

Családi háttér, tanulmányok és a világháború

Kiss Lajos a 20. századi magyar nyelvtudomány kiemelkedő alakja, akinek a szlavisztika, a lexikográfia (szótártan) és a névtan területéhez sorolható etimológiai (szó- és névtörténeti) munkássága kiemelkedő, valamint nevéhez fűződik a máig egyetlen magyar helynévtörténeti (helynév-etimológiai) szótár összeállítása (*Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978, 1988.). A tágabb szakmai közösség és a nagyközönség valójában erről a szótárról tartja számon. Kiss Lajos búcsúztatójában Hoffmann István kiemelte:

„Kiss Lajos nyelvészpályája [...] nem maradt meg a szlavisztika keretei között. A nyelvtudomány sokféle ágát művelte szakavatott tudással, közülük nem egy területen – elsősorban a nemzeti tudományokban, de számos kérdésben nemzetközi vonatkozásban is – meghatározóvá vált a működése. Írásainak hitelességét nemcsak a szűkebb értelemben vett szakmai tudásának megbízhatósága és egyben sokszínűsége teremti meg, hanem az a szerteágazó, már-már enciklopédikus tájékozottság és érdeklődés is, amely a történelem, a földrajz, az irodalom, a művészetek mellett sok más témakörre is kiterjedt.”

Mindennek forrását családjában, iskoláiban és félbeszakadt katonai pályájában találhatjuk meg.

Kiss Lajos egész életében szorosan kötődött szülővárosához, Debrecenhez. Édesapja, dr. Kiss Lajos Debrecen szabad királyi város állatorvosa volt, aki az első világháborúban tartalékos állatorvos főhadnagyi rendfokozatban a cs. és kir. debreceni 16. huszárezred állatorvosaként szolgált az olasz fronton. A hadszíntéren végzett eredményes munkájával kiérdemelte az Arany Érdemkeresztet hadiszalagon és a Koronás Arany Érdemkeresztet hadiszalagon. A hadi fáradalmak következtében szerzett szívbajban hunyt el 1934-ben. Ettől kezdve özvegye, Nagy Margit föld- és házingatlana mintegy 300 pengős havi jövedelméből tartotta el és iskoláztatta két fiát, Lászlót (1918. július 9.) és Lajost (1922. június 2.). Ehhez a családi pótlékon kívül semmiféle nevelési járadékban, ösztöndíjban vagy alapítványi támogatásban nem részesült. 1940-ben László szigorló joghallgató volt, Lajos pedig kitüntetéssel érettségizett a piaristák debreceni Calasanzi Szent József Gimnáziumában. A gimnáziumi évek alatt lelkes tagja volt a cserkészcsapatnak, és cserkészvezetői képesítéssel is rendelkezett. Emellett a gimnáziumi önképzőkör diákelnöke is volt. A fiút hazafias neveltetésén és az atyai példán túl az ingyenes továbbtanulás lehetősége is ösztönözhette arra, hogy érettségi után Debrecen város alapítványi helyén beadja felvételi kérelmét a m. kir. honvéd Ludovika Akadémiára. Pályázati kérelmében – talán az édesapjától örökölt, lovak iránti szeretete miatt – választott fegyvernemként az akkor még jobbára lovak által vontatott tüzérséget jelölte meg. A sikeres felvételi vizsga után, 1940 októberében a munkácsi 24. tüzérosztálynál kezdte meg a „civilből” bevonulók számára az akadémiai évek előtt kötelező egyéves csapatszolgálatát, amelyet követően főtüzéri (őrvezetői) rangban vonult be 1941 szeptemberében a Ludovika Akadémia I/A. tüzérosztályába. A háborús idők miatt rövidített, kétéves akadémiai képzés után, 1943. augusztus 20-án avatták tüzérhadnaggyá a m. kir. debreceni 17. tüzérosztályhoz. Azonban nem sokáig szolgálhatott a szülővárosában lévő békehelyőrségében, mert alakulatát 1944 tavaszán mozgósították, és mint a 17/3. közepes tarackosüteg elsőtisztje vonult az akkor már a Kárpátok előterében húzódó frontra. 1944 novemberétől már ütegparancsnokként végigharcolta a világháborút. A fegyverletétel után, 1945. május 9-én esett szovjet fogságba Morvaország területén.

Hadifogságát a Tbiliszi-ben lévő 236/1. sz. hadifogolytáborban töltötte. A fogság első 14 hónapjában munkásként a helyi lakossággal együtt dolgozott, eközben annyira elsajátította a közös nyelvként használt orosz, hogy a következő nyolc hónapban már a táborparancsnokságra került könyvelőként és tolmácsként.

A fogság utolsó szakaszában mint tolmács és a magyar antifasiszta együttes vezetőjének helyettese tevékenykedett. A hadifogságból három év után, 1948. július 9-én érkezett a szülővárosában, Debrecenben működő hadifogolyfogadó-állomásra.

Hazaérkezése után szolgálattételre jelentkezett, de a békeszerződés értelmében csökkentett létszámú honvédségnek nem volt szüksége rá, ezért az államháztartás egyensúlya érdekében kiadott 500/1946. M. E. – köznyelven „B”-listaként emlegetett – rendelet értelmében, ellátási igényeinek megtartása mellett, a tényleges szolgálatból elbocsátották és tartalékállományba helyezték. Ezzel lezárult életének első szakasza.

Katonatisztból nyelvész

Mivel korábbi hivatását elvesztette, új életpálya után kellett néznie. Korábbi német nyelvtudásával és a fogságban szerzett orosz nyelvi ismeretekkel iratkozott be a debreceni egyetem német–orosz szakára. 1976. november 5-én egy videófelvétel készült Kiss Lajossal – amelyben így vallott magáról:

„Hazatértem után, 1948 őszén a debreceni egyetem bölcsészkarán német és orosz filológiai tanulmányokba fogtam, és 1952-ben szereztem tanári oklevelet. Egyetemi tanulmányaimmal párhuzamosan orosz nyelvi lektorként, majd tanársegédként működtem az orosz tanszéken. 1954-ben aspirantúrára vettek fel szláv nyelvészetből. Ekkor, harmincharmadik életévemben költöztem szülővárosomból Budapestre. Aspiránsvezetőm Hadrovics László volt. Kandidátusi értekezésemet orosz történeti szóképzéstanból írtam *A suffixum nélküli deverbális főnevek az orosz nyelvben* címmel.”

Kiss Lajos 75. születésnapjára tisztelői, barátai, tanítványai köszöntő kötetet (emlékkötetet) állítottak össze. Ennek első, köszöntő írásában az idősebb, ugyancsak szlavista pályatárs, egykori aspiránsvezetője, Hadrovics László emlékezik párhuzamos – katonai emlékeikre is kiterjedő – éveikre:

„Az érettségi után Te katonai pályára készültél. Végigjártad tehát a magyar tisztképzés iskoláját, majd jött a második világháborúban való részvétel és az orosz hadifogság. Ennek végével új pályát választottál, elvégezted a bölcsészettudományi egyetemet, és országból aspirantúrára jelentkezted. Ugyanakkor én a karpaszományos katonai év leszolgálása után, tele tudományos tervekkel és reményekkel, professzoraim tanácsára és javaslatára Berlinbe mentem Max Vasmer prof. mellé szlavisztikai továbbképzésre, ami után még egy év lengyelországi ösztöndíj következett volna.

A Te terveidet keresztelte a második világháború és az orosz hadifogság, az én terveimet a Berlinben rajtam kitört tüdőtuberkulózis, a hosszú hónapokig való szanatóriumi kezelés és tüdőoperáció.

A katonaság nagyon különböző mértékben érintett bennünket. Én jóformán csak a felszínével ismerkedtem meg. Te ezzel szemben a mélyéig hatoltál. Közös élményeinkből inkább csak a tréfás hangulatú vagy tréfásra fordítható nyelvi elemek maradtak elevenen. Így pl. amikor a szigorú pártállam idején egymásnak az úgynevezett Flüsterwitzeket [Suttogva terjesztett viccek. Nyilván politikai viccekre gondol. – B. G.] adtuk tovább, nem felejtettük el így bevezetni: »Szig. biz.«, »tiszt, tisztnek«.

Kiss Lajost Budapesten érték az 1956-os forradalmi események, amelyekben tevékenyen nem vett részt. Ennek ellenére mégis érintette a Néphadsereg teljes tartalékos tiszti állományának politikai felülvizsgálata. Bár akkori „munkáلتója”, a Tudományos Minősítő Bizottság kedvező véleményt adott róla, „származásánál [fogva] és mint ludovikás tiszt a demokratikus hadseregben nem jöhet számításba. Lefokozását javaslom” – hangzott a felülvizsgáló bizottság határozata. Kiss Lajost mélyen sértette a jogtalan eljárás, panaszával még a HM Személyi Főcsoportfőnökségére is elment, de a lefokozó határozatot nem változtatták meg. A rendszerváltás után, amint lehetősége nyílt rá, azonnal kérte „erkölcsi rehabilitációját és tartalékos tüzérhadnagyi rendfokozata visszaállítását. Kérését a honvédelmi miniszter 130/1990. sz. parancsában teljesítették, sőt 1995-ben tartalékos őrnaggyá léptették elő.

A fentiekből látható, hogy jó orosz és lengyel nyelvtudása, debreceni tanárszegédi működése ellenére miért nem engedték tanítani a budapesti egyetemen, Elekfi László nem téved, amikor azt állítja, hogy „politikai okból nem tartották alkalmasnak az oktatásra”. Ezért Lőrincze Lajos, a Nyelvtudományi Intézet igazgatóhelyettese ajánlott neki állást, így doktorátusának megszerzése után a Nyelvtudományi Intézetnek előbb tudományos segédmunkatársa, majd munkatársa lett. 1960-ban szerezte meg a nyelvtudományok kandidátusa, 1984-ben a nyelvtudományok doktora címet. A Magyar Tudományos Akadémia 1998-ban választotta levelező, majd 2001-ben rendes tagjává. A Nyelvtudományi Intézetben 1986–1996 között a lexikográfiai és lexikológiai osztályt vezette, 1998-as nyugdíjba vonulása után kutatóprofesszori minőségben dolgozott tovább. Ezzel párhuzamosan, 1966-tól címzetes egyetemi docensként, 1985-től haláláig címzetes egyetemi tanárként tartott előadásokat az Eötvös Loránd Tudományegyetem szlavisztikai intézetében.

Kiss Lajos tudományos pályája a Nyelvtudományi Intézetben elsősorban a lexikológiai (szótártani) munkálatokba való bekapcsolódással kezdődött. Az 1949-ben alapított MTA Nyelvtudományi Intézetének ugyanis egyik fő feladata volt a hiányzó magyar szótárak elkészítése: értelmező szótár, etimológiai szótár, tájszótár (tájnnyelvi szavak szótára), nagyszótár, később szinonimaszótár, ragozási szótár. Elsőként az értelmező szótár készítésében kapott feladatokat. Az értelmező szótár megjelenése (1962) után *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában* a szláv vonatkozású etimológiákat gondozta. Részt vett a *Magyar értelmező kéziszótár* elkészítésében is. 1970-től egy addig alig művelt terület, a földrajzi nevek etimológiája felé fordult az érdeklődése. A szótörténet már korábban is érdekelte, ezekről tanúskodnak korábbi gyűjteményei: *Hatvanhét szómagyarázat* (1970); *Huszonhárom magyar szófejtés* (1974). Folyamatosan írta és megjelentette a földrajzi neveket magyarázó szótörténeti írásait, amelyekből évek alatt összeállt a *Földrajzi nevek etimológiai szótára* (1978, negyedik kitéjesített kiadása: 1988). Kiss Lajos többnyire nemcsak egy-egy elszigetelt szót vont vizsgálat alá, hanem szócsaládokat vagy szinonim szócsoportokat is (például Szentmihályok). A földrajzi neveken túl érdeklődése különösen a tükörszókra, tükörfordításokra terjedt ki, például *Szláv tükörszók és tükörfordítások a magyarban* (1976). Nyomozó-elemző munkáját interdiszciplináris szemléletmód jellemezte, mint írja: „fel kell használnunk mindazokat a fogódzókat, amelyekkel a történelem, a földrajz és más tudományok segítségünkre lehetnek.”

A már említett katonai kiképzés vezethette Kiss Lajost a térképek, s rajtuk keresztül a földrajzi nevek részletes tanulmányozásához, valamint a térképtörténeti kutatásokhoz. Ennek már egy 1989-es munkája is bizonyítékát adta: *Egy magyar tiszt által a Don mellől hazamentett vezérkari térképek* (Térképvilág. A TIT Természettudományi Stúdió Térképbarátok Köre előadásából. Budapest). A Kiss Lajost jól ismerő nyelvész kolléga, Elekfi László említi, hogy szenvedélyesen gyűjtötte a térképeket, és kereste azokat a szépirodalmi műveket, amelyekben térképekről van szó. Több száz magyar író térképi vonatkozású megnyilatkozásáról egy egyedülállóan különleges magyar irodalmi antológiát állított össze: *Magyar írók a térképről* címmel (1999). Ebben 235 írónak a térképpel kapcsolatos megnyilatkozásából válogat – kezdve Szepsi Csombor Márton 17. század eleji útleírónktól, Zrínyi Miklóstól, Apáczai Csere Jánostól, folytatva Bod Péteren, Kazinczy Ferencen, Széchenyi Istvánon át egészen Cs. Szabó Lászlóig, Bertha Bulcsúig.

Kiss Lajos a Nyelvtudományi Intézetben később is főleg szótárkészítési feladatokat kapott. A fentebb említett, 1976-os videófelvételen Kiss így vall munkájáról:

„Az Intézet nagy tervmunkáinak sorában több szótár készítésében vettem részt: 1957-től 1962-ig *A magyar nyelv értelmező szótára*, 1961-től 1970-ig *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, 1962-től 1972-ig pedig a *Magyar értelmező kéziszótár* munkálataiban. 1970-ben a *Földrajzi nevek etimológiai szótárához* fogtam hozzá, s az elkészült kéziratot 1976. október 12-én adtam át az Akadémiai Kiadónak. 1970-ben jelent meg a *Hatvanhét szómagyarázat* című munkám, 1976-ban pedig a *Szláv tükörszók és tükörjelentések a magyarban* című monográfiám. 1955 óta összesen 187 dolgozatot, bírálatot, közleményem látott napvilágot itthon és külföldön.”

1986-ban megbízták a lexikográfiai osztály vezetésével. Bekapcsolódott a hányatott sorsú úgynevezett „nagyszótár” munkálataiba. A szótármunkákat korábban Gáldi László, Kelemen József, Hexendorf Edit, Papp Ferenc vezette, de a munkálatokat a gyakori vezetőcsere s az ezzel együtt járó más és más koncepció lassította. Elekfi László ekként emlékezik erre az időszakra:

„Kiss Lajos már azért is lehetett a legmegfelelőbb szakember erre az irányításra, mert évtizedek óta több szótárfajtával is foglalkozott. Lektora volt az *Új Magyar tájszótárnak* (melynek I. kötete 1979-ben jelent meg) és etimológiai szótárunk megújított, tömörített változatának is (*Etymologisches Wörterbuch der ungarischen Sprache*, 1992–1997), melynek munkálatai 1982 óta folytak, továbbá oroszánrésze volt Hadrovics mellett az új *Orosz–magyar nagyszótár* kidolgozásában (mely elkészültekor, 1992-ben már nem jelenhetett meg, 1998 óta is csak CD-ROM formában hozzáférhető). Így egy valóban hozzáértő, a szótártudomány sok ágában járatos tudós kezébe került ennek a régi nemzeti örökségnek is őrző anyanyelvi részlegnek az irányítása. Kiss Lajos ettől kezdve nem győzte eleget hangsúlyozni, hogy a régi gyűjtés karbantartása és rendezése van legalább olyan fontos feladat, mint az óriási mennyiségű új adat gyűjtése. [...] Kiss Lajos jó szervező és igen emberséges vezető volt. Volt jövőbe irányuló perspektívája, de a tervezésben számolt a korlátokat szabó realitásokkal; ő volt az első, aki a százéves adatgyűjtő munkának az eredményét befejező évet is meg merte jelölni: 2030-ra lehet készen a kötetek alakjában megjelenő nagyszótár. Szerette és szorgalmazta a munkát, de hagyta embereit kedvük szerint dolgozni. Megértő ember volt. Munkatársai, kollégái szerették, tisztelték.”

Kiss Lajost leginkább névkutatóként, az onomasztika (névtan) szakembereként tartjuk számon. Etimológiai, névtani és lexikográfiai kutatásai a földrajzi nevek etimológiai vizsgálata terén teljesedtek ki az 1970-es években. A *Földrajzi nevek etimológiai szótára* (1978) című műve annyira népszerű lett, hogy hamarosan több kiadás is követte. Ez a munka a magyar szótáriradalomban teljesen új,

egyedi szótárnak tekinthető. Kiss Lajos ebben összefoglalta a magyar történeti-etimológiai helynévkutatás eredményeit. A szótárban 13 340 szócikk található, de a szócikkekben további nevek, névváltozatok fordulnak elő. A feldolgozott anyag legnagyobb része Magyarország, illetve a Kárpát-medence magyarok lakta területéről való, de szerepelnek benne a mai települések nevei mellett elpusztult középkori települések nevei is, valamint határnevek, sőt vizek, hegyek (olykor utcák) nevei is. A magyar nevek mellett nagy számban szerepelnek szláv, német, román stb. helynevek is, sőt a magyar helynevek etimológiája (története) gyakran tartalmaz szláv vagy más előzményeket. Az egyik leggyakoribb mondat az etimológiákban: „Pusztá személynévből keletkezett magyar névadással.”

Elmondható, hogy a magyar nyelvészetben, művelődéstörténetben leginkább erről a műről tartják számon Kiss Lajost. A *Földrajzi nevek etimológiai szótára* alapvető forrás a történészek, művelődéstörténészek, helytörténészek, irodalomárok számára, de szinte mindenkinek, aki tudni szeretné települése nevének eredetét. Ehhez a szótárhoz fordulnak elsőként a mai vidékfejlesztési programok kapcsán, ha egy-egy településnek a történetét kívánják megmutatni. Szinte minden települési honlap azzal kezdődik, hogy: „Településünk neve elsőként a következő alakban fordul elő...” Az efféle idézetek forrása többnyire mind Kiss Lajos *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. A szótárról költőien fogalmaz a szintén nyelvész kolléga, Szende Aladár: „a magyar művelődéstörténet nyomvonalait lehet bejárni efféle tallózással”, és kiemeli, hogy az érdeklődés felkeltésének eszközeként példák sokaságával utal arra, hogy mennyi népdalban szerepelnek helynevek, hegység- és víznevek.

Kiss Lajos helynév-etimológiai szótára nemcsak a szerző kitűnő tájékozottságát, biztos válogatási elveit és hatalmas szerkesztői munkáját mutatja, hanem igen jelentős mértékben megjelennek benne a saját kutatási eredményei is. A szótár bemutatásakor a szintén kiváló debreceni névkutató, Kálmán Béla ezt írta: „A monumentális alkotás nemcsak Kiss Lajos pályájának jelenti a legfontosabb teljesítményét, hanem a magyar onomasztika talán legjelentősebb összefoglalása is egyben, amely bármely más nyelv hasonló alkotásával összevetve is megállja a helyét.”

A nyelvudományban a magyar névkutatás leginkább meghatározó területe a helynévkutatás, s különösen a helynév-etimológia. Ám az etimológiák sokfélék, „az ide vágó írárok távolról sem egyneműek: időben nagy különbséggel keletkeztek, s ebből adódóan más-más módszerrel készültek, sok, a szakszerűség követelményeit mellőző publikáció is megjelent stb. Ahhoz, hogy ezek egynemű, egységes színvonalú szótárrá álljanak egybe, a szerzőnek rendkívül erős kritikai

érzékre, határozott szerkesztői kézre s főképpen világos etimológiai alapelvekre és módszerekre volt szüksége” – írja Hoffmann István, aki így jellemzi Kiss Lajos névfejtő módszerét:

„Kiss Lajos pályáján a szótár kibővített, negyedik kiadásának megjelenését követő másfél évtizedben is [...] szinte ontotta az etimológiákat, amelyekből – ha egybegyűjtenénk őket – sok száz oldalas kötet állna egybe. Névfejtéseit többnyire nem egyenként tette közzé, hanem leginkább csokorba kötve közölte őket. Kutatási anyagát ez idő tájt is szívesen válogatta a Kárpát-medence Magyarországon kívüli területeiről, a középkorban használt és azóta gyakran feledésbe merült nevek köréből vagy éppen az aktuális események által előhozott helynevek közül. Névfejtéseit a rövidsége, összefogottságra való törekvés, a tiszta és világos logika jellemzi, amely mögött azonban sokszínű, a polihisztorok tudására jellemző művelődéstörténeti anyag és – főleg az indoeurópai nyelvekből magyarázható nevek esetében – gazdag nyelvészeti háttérismeret húzódik meg. A helynévetimológia sarkpontjának Kiss Lajos az analógiát tekintette, ami azt mutatja, hogy a neveket nem mint egyes különálló nyelvi jeleket értelmezte, hanem mint egy történetileg kialakult névrendszer elemeit interpretálta őket. Az etimológia kritikai érzékenységet, mértéktartó objektivitást követel, de nem nélkülözheti a szellemességet sem. Olyan gazdag életmű létrehozásához, mint amilyen a Kiss Lajosé, nem lehet elég a szellem józan racionalitása. Feltétlenül kell hozzá az az erős érzelmi kapocs is, amely tárgyhöz láncolja a szerzőt. Írásainak atmoszférája azt mutatja, hogy Kiss Lajos otthonosan érezte magát a szavak, nevek varázslatos világában, amely folyamatos alkotói ösztönzést adott számára.”

A rendszerváltoztatás után

Tudományos eredményei elismeréseként 1998-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 2001-től pedig rendes tagja volt, részt vett a nyelvtudományi, illetve a magyar nyelvi bizottságok munkájában. Számos tudományos társaságban és bizottságban vállalt tisztséget: alelnöke volt a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak, tagja a Földrajzinév-bizottságnak. Az iránta megnyilvánuló tiszteletnek szép kinyilvánításaként 75. születésnapjára tartalmaz, 62 tanulmányt magában foglaló kötettel köszöntötték munkatársai. Munkásságáért 1978-ban és 1991-ben Akadémiai Díjat kapott. 1994-ben elnyerte a Magyar Nyelvtudományi Társaság Pais Dezső-émlékérmét. 2002-ben pedig életművéért az MTA Munkácsi Bernát-díját vehette át. Emlékezetére és tiszteletére alapították 2005-ben a Debreceni Egyetemen a Kiss Lajos-díjat, amelyet az egyetem magyar nyelvtudományi tanszéke olyan negyven év alatti hazai vagy külföldi nyelvészeknek ítél oda, akik a magyar nyelvtörténeti kutatásokat jelentős eredményekkel gazdagítják.

Hoffmann István emlékezésében így összegzi Kiss Lajos nyelvészti jelentőségét:

„Kiss Lajos akadémikus, a magyar szókincstörténet és kiváltképpen az onomasztika utóbbi negyedszázadának meghatározó kutatója. Mindenekelőtt a Kárpát-medence helynévtörténetének vizsgálatában, a magyar–szláv nyelvi érintkezések történetének bemutatásában, de ezek mellett több más területen is olyan fontos eredményeket ért el, amelyek nemcsak a magyar tudományt gazdagították, hanem az európai onomasztikának és nyelvtudományának is fontos részét képezik, s amelyre a későbbi tudósgenerációk mint biztos alapra támaszkodhatnak kutatómunkájukban.”

Amikor Kiss Lajos 75 évesen átlépte az akadémikusok számára akkor érvényben lévő nyugdíjkorhatárt (saját szóhasználata szerint), „átadta a stafétabotot” és tízéves vezetői tapasztalatait közvetlen utódának, Gerstner Károlynak. Még eleget tett annak a felkérésnek, hogy megírja a Nyelvtudományi Intézet általa jól ismert történetét.

Az utolsó időszakra a közvetlen munkatárs Elekfi László így emlékezik:

„Tudtuk, hogy mintegy két éve küzd a betegséggel. Halála mégis váratlan fordulattal következett be egy könnyebbnek ígérkező, de balsikerű műtét után. Szívós természetével sokáig leplezni tudta gyengeségét, tevékenyen részt vett akadémiai és bizottsági üléseken, így az akadémiai Szótári Munkabizottságban is. [...] Szerette volna, ha a szótártant felvennék az egyetemen oktatott tárgyak közé. Itt is, a nyelvtudomány más területein is fájó hiányát érezzük az ő okos, célravezető megjegyzéseinek, sokoldalú gyakorlati tudásának, természetes, közvetlen stílusának, élvezetes, jól követhető előadásmódjának, világos, szép, tiszta beszédének, melynek jellegzetes összetevője volt erős, olykor katonás hangja, kellemes orgánuma és Kelet-Magyarországra jellemző mérsékelt beszédtempója. Nyomtatásban megjelent számos műve és megjelenésre váró munkái pedig hosszú ideig klasszikus, maradandó értékei lesznek a magyar, a szláv nyelvészetnek és a történeti földrajznak” – zárja emlékező, tisztelő sorait Elekfi László.

Kis Lajos nyolcvanévesen Budapesten halt meg 2003. február 16-án. Szülővárosában, ahogy ő nevezte, a „legmagyarabb” városban, vagyis Debrecenben helyezték örök nyugalomra.

A nála jóval fiatalabb nemzedék egyik tagja, Kiss Gábor, aki munkatársra (beosztottja) volt a Nyelvtudományi Intézetben, így emlékezik rá:

„A Tanár Úr jó főnök volt. Emberséges, emberi és mindig megértő. Mikor viharos körülmények között kerültem az osztályra, néhány percnyi beszélgetés után azt mondta a Tanár Úr: »Nézzé, sokszor azt hiszi az ember, hogy valami szomorú dolog történt vele. De az évek

során majd bebizonyosodik, hogy épp most vett élete szerencsés fordulatot.« És itt hadd mondjam el, hogy tanulhattuk azt is a Tanár Úrtól, hogy hogyan kell magyarnak lenni. Nem fennhangon hangos szóval hirdetve, nem valamely politikai alakzat feltétlen hívéként magyarkodva. Nem kell szégyellenünk, nem kell valamiféle gőzös hazaszeretetből titkolnunk, hogy a mai magyar helynevek nagy többségének etimológiáját szláv nyelvben kell keresnünk. Hanem becsületes magatartásunknak, az életünknek, a munkánkunk meg kell mutatnia azt, hogy magyarok vagyunk, és azt is, hogy milyen magyarok vagyunk.”

Kiss Lajos jelentősebb munkái

Hatvanhét szómagyarázat. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970.

Szláv tükörszók és tükörjelentések a magyarban. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.

Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978. (Negyedik, bővített és javított kiadás: *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* I–II. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.)

Knieszsa István. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.

Földrajzi neveink nyelvi fejlődése. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1995.

Melich János. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1995.

Asbóth Oszkár. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1996.

Hadrovics László. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1999.

Magyar írók a térképről. Budapest, Magyar Térképbarátok Társulata, 1999.

Történeti vizsgálatok a földrajzi nevek körében. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 1999.

Az új európai víznév kutatás. Budapest, MTA, 2000.

A Nyelvtudományi Intézet fél évszázada (1949–1999). Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet, 2001.

Szófejtés, szótárírás és nyelvtudomány-történet. (Válogatta: Gerstner Károly és Kiss Gábor.) Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2004.

A hegyek és hegységek nevei. Budapest, MTA, 2005.

Irodalom

Bolla Kálmán (szerk.): *Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások.* II. kötet. Budapest, Zsigmond Király Főiskola, 2006.

Elefki László: Friss emlékezés egy tartalmas életpályára: Kiss Lajos 1922–2003. *Magyar Nyelvőr*, 127. (2003), 2., 137–143.

- Hadrovics László: Köszöntő. In Kiss Gábor – Zaicz Gábor (szerk.): *Szavak, nevek, szótárak. Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet, 1997. 9–11.
- Hoffmann István: Kiss Lajos (1922–2003). *Magyar Nyelvjárások*, (2004), 42., 217–232.
- Kiss Gábor: A tanítvány és a munkatárs Kiss Lajosról. In Bolla Kálmán (szerk.): *Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások*. II. kötet. Budapest, Zsigmond Király Főiskola, 2006. 101–103.
- Kiss Gábor – Zaicz Gábor (szerk.): *Szavak, nevek, szótárak: Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet, 1997.
- Szende Aladár: A Földrajzi nevek etimológiai szótára mint „taneszköz”. *Nyelvünk és Kultúránk*, (1989), 75. 35–44.